

RTU studiju kurss "Mūsdienu latviešu valoda: fonētika"**0L000 Liepājas akadēmija****Vispārējā informācija**

Kods	LA1056
Nosaukums	Mūsdienu latviešu valoda: fonētika
Studiju kursa statuss programmā	Obligātais/Ierobežotās izvēles
Atbildīgais mācītspēks	Dace Markus - Habilitētais doktors, Profesors
Apjoms daļās un kredītpunktos	1 daļa, 3.0 kredītpunkti
Studiju kursa īstenošanas valodas	LV
Anotācija	Studiju kurss sniedz studentiem vispusīgu izpratni par latviešu valodas fonētikas pamatiem un galvenajiem jautājumiem tādā līmenī, lai viņi spētu šīs zināšanas efektīvi izmantot turpmākajās studijās. Tas nodrošina būtisku zināšanu apguvi latviešu valodas fonētikā. Pēc kursa apguves studenti spēs pilnveidot savas zināšanas fonētikā, lai turpinātu pilnveidot savas latviešu valodas zināšanas.
Mērķis un uzdevumi, izteikti kompetencēs un prasmēs	Studiju kursa mērķis : Pilnveidot izpratni par latviešu valodas skaņu sistēmu, par pozicionālajām un vēsturiskajām skaņu pārmaiņām, ar zilbi un uzsvāra lietošanu saistītajiem jautājumiem, grafēmiku un ortogrāfijas pamatprincipiem, sekmējot latviešu valodas skolotāja profesionālās kompetences attīstību. Studiju kursa uzdevumi: 1) apgūt zināšanas un attīstīt praktiskās pareizrunas prasmes; 2) veidot kompetenci fonētikas mācību satura, artikulācijas un pareizrunas nostiprināšanā; 3) nostiprināt ieradumu ievērot pareizrunas normas ikdienas saskarsmē.
Patstāvīgais darbs, tā organizācija un uzdevumi	Zinātniskās literatūras analīze, praktisko uzdevumu veikšana par apgūto vielu. Fonētiskā transkripcija (principi, simboli, zilbes intonāciju zīmes). Patskaņu un divskaņu analīze un to maiņas tekstā, pilna fonētiskā transkripcija. Latviešu valodas skaņu salīdzināšana ar citu valodu skaņām. Atziņas par kļūdām, to cēloņiem un novēršanu. Latviešu valodas alfabēta atkārtošana. Grupas biedru un savas pareizrunas analīze.
Literatūra	Obligātā/Obligatory: 1. Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca. (1995). Rīga: Avots. 2. Latviešu valodas gramatika. (2013). Rīga: Latviešu valodas institūts. 3. Guļevska, D., Miķelsons, A., Porīte, T. (2002). Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata. Latviešu valoda. Rīga: Avots. 4. Strautiņa, V., & Šulce, Dz. (2004). Latviešu literārās valodas fonētika, ortoepija un ortogrāfija. Liepāja: LiePA. 5. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. (2007). Rīga: Valsts valodas aģentūra. Papildu/Additional: 1. Laua, A. (1997). Latviešu literārās valodas fonētika. Rīga: Zvaigzne ABC. 2. Muižniece, L. (2002). Latviešu valodas praktiskā fonoloģija. Rīga: Rasa ABC. 3. Markus D., Vulāne A. (2023). Ievads runas un rakstu kultūrā. Skolotāju izglītības joma: Valoda. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 4. Markus, D., & Bonda, Dz. (2014). Ievads fonoloģijā. Rīga: Zinātne. 5. Strautiņa V., Šulce Dz. (2009). Latviešu valodas pareizrakstība. Rīga: Raka. 6. Laugale, V., Šulce, Dz. (2012). Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Citi avoti informācijas avoti/Other sources of information: 1. Raksti krājumos: "Latviešu valodas kultūras jautājumi"; "Valodas aktualitātes"; "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi"; "Vārds un tā pētīšanas aspekti". 2. http://valodasrokasgramata.lv/materials 3. https://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/linguistic_sectors 4. www.valoda.lv 5. www.vvk.lv 6. www.liepu.moodle.lv
Nepieciešamās priekšzināšanas	-

Studiju kursa saturs

Saturs	Pilna un nepilna laika klātienē studijas		Nepilna laika neklātienē studijas	
	Kontakt stundas	Patstāv. darbs	Kontakt stundas	Patstāv. darbs
1. temats. Fonētikas un fonoloģijas vispārīgs raksturojums.	4	6	0	0
1. lekcija - Fonētikas un fonoloģijas priekšmets un fonētiskie līdzekļi. Latviešu fonētiķi un fonētikā izmantotās pētīšanas metodes. Skaņa un fonēma. Fonēmas varianta jēdziens un latviešu valodas fonēmu varianti. Fonētiskās transkripcijas pamati (principi un simboli). Runas orgāni, to iedalījums.				
Patstāvīgais darbs: fonētiskā transkripcija, savas un grupas biedru runas analīze, literatūras studijas.				

2. temats. Latviešu valodas fonēmu sistēma. Patskaņi jeb monoftongi. Divskaņi jeb diftongi. 2.lekcija. Patskaņu klasifikācijas principi: pēc mēles kustībām horizontālā virzienā un pēc mēles pacēluma pakāpes (pēc mēles kustībām vertikālā virzienā), pēc lūpu darbības artikulācijā, pēc kvantitātes. Patskaņu iedalījums pēc pasīvā runas orgāna (palatāli, velāri), pēc mutes atvēruma (šauri, plati), pēc mutes vēruma (ar lēno vērumu un lēno slēgumu). Patskaņu kvantitāte. Divskaņi jeb diftongi. Latviešu valodas divskaņu piederība pie īsto divskaņu grupas. Divskaņu klasifikācijas principi. Divskaņu raksturojums pēc komponentu kvalitatīvā sakārtojuma un divskaņu pozicionālā lietojuma. Tautosillabiskie savienojumi. Patstāvīgais darbs: fonētiskā transkripcija (principi, simboli, zilbes intonāciju zīmes). patskaņu un divskaņu raksturojums. Latviešu literārās valodas pareizrūnas apskats, biežāk saklausāmās kļūdas.	4	6	0	0
3.temats. Latviešu valodas līdzskaņi jeb konsonanti. 3. lekcija, praktiskais darbs: Līdzskaņu klasifikācijas principi: pēc aktīvā runas orgāna (lūpeņi, mēleņi), pēc artikulācijas veida (slēdžeņi, spraudžeņi), pēc balss saišu darbības (balsīgie, nebalsīgie), pēc mēles stāvokļa (dorsāli, apikāli), pēc artikulācijas vietas, tas ir, pēc pasīvā runas orgāna (dentāli, alveolāri, palatāli, velāri). Līdzskaņu kvantitāte. Kvantitātes atkarība no zilbes veida un struktūras, no blakus skaņu ietekmes, zilbju skaita vārdā u. c. faktoriem. Garās zilbes. Troksneņu kvantitāte zilbju saturā. Skaneņu kvantitāte. Patstāvīgais darbs: fonētiskā transkripcija, līdzskaņu raksturošana. Latviešu valodas skaņu salīdzināšana ar citu valodu skaņām. Savas runas analīze.	4	6	0	0
4. temats. Skaņu pārmaiņas. Skaņu pārmaiņas vokālismā: pozicionālās un vēsturiskās pārmaiņas. 4. temats. Skaņu pārmaiņas. Skaņu pārmaiņas vokālismā: pozicionālās un vēsturiskās pārmaiņas. 4.lekcija, praktiskais darbs: Pozicionālās pārmaiņas vokālismā: kontrakcija, šaurā [e], [ē] un platā [e], [ē] mija vienas saknes vārdos, kvantitatīvā redukcija. Vēsturiskās pārmaiņas vokālismā: mantotā patskaņu mija jeb alternācija, metodes un tehnikas fonētikas kursā, praktiskajā runas treniņā. Patstāvīgais darbs: praktisko uzdevumu veikšana par pozicionālajām pārmaiņām vokālismā. Skaņu un fonēmu analīze tekstā, atziņas par fonētikas mācību satura apguvi un pētījumos izmantojamām metodēm.	4	6	0	0
5. temats. Skaņu pārmaiņas konsonantismā: pozicionālās pārmaiņas. 5.lekcija, praktiskais darbs. Asimilācija balsīguma ziņā, vidējā artikulācijas centra rašanās, afrikātas [c] rašanās, pilnīga un daļēja vokalizācija, konsonantizācija, pozicionālais līdzskaņa zudums, līdzskaņa pagarinājums. Patstāvīgais darbs: pozicionālo skaņu pārmaiņu noteikšana konsonantismā. Skaņu un fonēmu analīze tekstā. Fonētiskā transkripcija, konsonantisma pozicionālo skaņu pārmaiņu noteikšana. Atziņas par kļūdām skolēnu runā un rakstu darbos, to cēloņiem un novēršanas iespējām.	4	6	0	0
6. temats. Skaņu pārmaiņas konsonantismā: vēsturiskās pārmaiņas. 6.lekcija, praktiskais darbs: [j] noteiktā līdzskaņu mija, priekšējās rindas patskaņu (palatālo vokāļu) noteiktā līdzskaņu mija, [t] noteiktā līdzskaņu mija, [d] noteiktā līdzskaņu mija, apvienotās līdzskaņu mijas, daudzlocekļu mija, līdzskaņu grupu mija, vēsturiskais līdzskaņa zudums. Patstāvīgais darbs: konsonantisma vēsturisko skaņu pārmaiņu noteikšana, fonētiskā transkripcija, latviešu valodas skaņu pārmaiņu salīdzināšana ar citām valodām. Grupas biedru pareizrūnas analīze.	4	6	0	0
7. temats. Zilbe un zilbju robeža. Zilbes intonāciju sistēma. Vārda uzsvars. 7. lekcija: Zilbe, zilbes uzsvars. Zilbju tipi, robežas, iedalījuma principi. Zilbes intonācija. Latviešu literārās valodas zilbes intonāciju problēmas. Metatonija. Heterotoni. Vārda uzsvars, tā normēšana, atkāpes no tā. Galvenais un palīguzsvars. Atkāpes no pirmās zilbes uzsvara. Enklīze un proklīze. Patstāvīgais darbs: zinātniskās literatūras analīze, praktisko uzdevumu veikšana par apgūto vielu: apzīmēt zilbes intonācijas, analizēt heterotonus.	2	4	0	0
8. temats. Ortoēpijas jeb pareizrūnas būtiskākie jautājumi. 8. lekcija: Izrunas normas vokālismā: šaurais un platais patskanis [e], [e:], [æ], [æ:], patskaņu kvantitāte, patskaņu [o], [o:] un divskaņa [uo] lietojums. Izrunas normas konsonantismā: līdzskaņu galvenie varianti, līdzskaņu sekundārie un fakultatīvie varianti. Praktiskais darbs. Bērnu, dialekta runātāju, ārzemju latviešu, cittautiešu tipiskās runas kļūdas vokālismā un konsonantismā latviešu valodā. Patstāvīgais darbs: zinātniskās literatūras analīze, praktisko uzdevumu veikšana atbilstoši apgūtajai vielai. Mācību uzdevumu izstrāde pamatizglītības posmā iekļautā fonētikas mācību satura apguvei	2	4	0	0
9. temats. Grafēmika un ortogrāfija. Praktiskais darbs: Latviešu valodas grafēmika. Latviešu valodas alfabēts. Attieksme starp skaņām, fonēmām un burtiem. Latviešu valodas ortogrāfija. Ortogrāfijas principi: fonētiskais, morfoloģiskais jeb etimoloģiskais, vēsturiskais, tradicionālais un konvencijas princips. Pārbaudes darbs par apgūto vielu. Patstāvīgais darbs: literatūras studijas - metodisko materiālu piemēri un to analīze fonētikas mācību satura apguvei.	2	4	0	0

10. temats. Sarežģītākie ortogrāfijas principi. Rakstītu un runātu tekstu analīzes metodika	2	4	0	0
Praktiskais darbs: Fonētiskais, morfoloģiskais, etimoloģiskais, tradicionālais, vēsturiskais un konvencijas princips un to lietošanas gadījumi. Internacionālo vārdu rakstība. Vārdu formu rakstība, kurās notikušas vēsturiskās skaņu pārmaiņas, piemēram, darbības vārdu nenoteiksmes formas un no tās atvasināto formu rakstība, divdabju pareizrakstība etc.). Vārda morfēmu (priedēklis, sakne, piedēklis, galotne) rakstījums attiecīgā vārda formās, atvasinājumos un salikumos.				
Patstāvīgais darbs: fonētiskā transkripcija, Atlasīt un individuāli izveidot jāgpilnus uzdevumus skolēniem pamatskolas un vidējās izglītības līmenī.				
Kopā:	32	52	0	0

Sasniedzamie studiju rezultāti un to vērtēšana

Sasniedzamie studiju rezultāti	Rezultātu vērtēšanas metodes
ZINĀŠANAS: 1. Pārzina latviešu valodas skaņu un fonēmu sistēmu. 2. Ir izpratne par fonētikas likumsakarībām un tendencēm, spēj tās raksturot teorētiski un parādīt fonētiskajā transkripcijā. 3. Ir zināšanas par latviešu fonētiķiem un fonētikas pētīšanas metodēm.	Pareizrūnas pārbaudes darbs: teorijas zināšanas, kļūdu saklausīšana un praktiskā artikulācija. Fonētiskās transkripcijas pārbaudes darbs: zināšanas par simboliem un zīmēm, korekts to lietojums. Eksāmens: teorētiskās zināšanas.
PRASMES: 1. Prot latviešu valodas fonētiskās īpatnības salīdzināt ar citām valodām. 2. Nosaka pozicionālās un vēsturiskās skaņu pārmaiņas vokālismā un konsonantismā. 3. Prot veidot un analizēt runu atbilstoši ortoēpijas normām. 4. Izmanto zināšanas par grafēmikas un ortogrāfijas pamatjautājumiem, par zilbi, zilbes intonāciju un vārda uzsvāru. 5. Prot veikt teksta fonētisko transkripciju un fonētisko analīzi. 6. Māk izmantot vārdnīcas un zinātnisko literatūru, tostarp digitālā formātā, lai atrastu atbildes uz fonētikas saturu jautājumiem.	Pareizrūnas pārbaudes darbs: teorijas zināšanas, kļūdu saklausīšana un praktiskā artikulācija. Fonētiskās transkripcijas pārbaudes darbs: zināšanas par simboliem un zīmēm, korekts to lietojums. Eksāmens: teorētiskās zināšanas.
KOMPETENCE: 1. Ir zināšanas par latviešu valodas fonētisko sistēmu, par notiekošajiem procesiem fonētikas līmenī, prot tos analizēt un izskaidrot. 2. Izmanto savā runā zināšanas par zilbes intonāciju 3. Spēj saklausīt pareizrūnas kļūdas savā un citu cilvēku runā, pauzē cieņpilnu attieksmi pret valodu un bērnu. 4. Spēj atlasīt un patstāvīgi izstrādāt jāgpilnus uzdevumus fonētikas mācību saturu apguvei pamatizglītības un vidējās izglītības posmā.	Pareizrūnas pārbaudes darbs: teorijas zināšanas, kļūdu saklausīšana un praktiskā artikulācija. Fonētiskās transkripcijas pārbaudes darbs: zināšanas par simboliem un zīmēm, korekts to lietojums. Eksāmens: teorētiskās zināšanas.

Studiju rezultātu vērtēšanas kritēriji

Kritērijs	% no kopējā vērtējuma
Pareizrūnas pārbaudes darbs	30
Fonētiskās transkripcijas pārbaudes darbs	30
Eksāmens	40
Kopā:	100

Studiju kursa plānojums

Daļa	KP	Stundas			Pārbaudījumi		
		Lekcijas	Prakt d.	Laborat	Ieskaite	Eksām.	Darbs
1.	3.0	16.0	16.0	0.0		*	